

דברים לזכר נשיא בית-המשפט העליון, השופט יצחק כהן ז"ל *

מאת

מ' שמגר

משפחת כהן היקרה, נשיאים נכבדים לשעבר של בית המשפט העליון, אדוני שר המשפטים, עו"ד בן-זאב הנכבד, עמיתי השופטים, גבירותי, מורי ורבותי — נתכנסנו, עם תום השלושים להסתלקותו של הנשיא יצחק כהן ז"ל, כדי לומר דברים לזכרו, שהוא יקר לכולנו.
אודה לכם את תכבדו את זכרו בקימה.



גבירותי ורבותי.

מה היו מקורות כוחו ועוצמת רוחו של הנשיא כהן ?

* דברים שנאמרו על-ידי נשיא בית-המשפט העליון, השופט מאיר שמגר, במלאת שלושים להסתלקותו של הנשיא יצחק כהן ז"ל.

השוואה שעברה על עמנו בשנות הארבעים שמה קץ לאלף ויותר שנות היסטוריה יהודית במרכז אירופה ובמזרח, ביוון ובאיטליה. ברות הגדרתו של פרופסור יעקב טלמון¹, היא היתה בגדר היסול אליים וברוטלי של הבעיות המיוחדות של היהדות, שנוצרו באיזור האמור כתוצאה מהתפתחויות היסטוריות, דמוגרפיות ותרבותיות ואשר הפכו לפרובלמטיקה של המרחב האמור כולו. מבחינה רוחנית היה בה ובהתפתחויות המדיניות שבאו בעקבותיה כדי החנקה תרבותית והיתה בה סתימה של מעיינות המח" שבה וההגות היהודיים במקומות אלו.

בני רוחה וסברה של התפוצה האמורה שבאו אלינו היו בגדר הגחלים הלוחשות – האוד ממנו ניתן להפית קשר רוחני בין העולם של אתמול, שנעלם, לבין המציאות החדשה בה הולכת ומתגבשת אומה עצמאית, המנסה לעצב דפוסים על יסוד עקרון המשותף; שהרי שלובים ושזורים בציונות, מעיקרה, הן האמונה ברצף ההיסטורי ובהמשכיות והן השאיפה למימושם. ההמשכיות, הרבה פנים לה והיא אינה מת- מצית אך ורק בבניית גשרים רגשיים לעולם שהרב; כך אין לתאר קיומה, בלעדי הרובד החיוני הגוסף, הנורא בכנפיו את אמונותיהם ודעותיהם ואף את אורחות מח" שבתם של גדולי הרוח שעיצבו שם את מהלך חייו של האדם היהודי במשך מאות בשנים.

לא לעתים קרובות הגך חש כי בדרך מחשבתו ובאורח הסתכלותו של אחד מקרבנו, משתקפת תוכמת-היים שהיא בעליל בגדר תולדה של מסורת מחשבתית של דורות רבים וכי מגולם בו כושר-ניתוח המייצג את פריין של תהיות והבחנות ושל השיקול, התר אחר הפתרון הנכון, במגוון של נסיבות, שאירוען קדם בהרבה לתחילת חייו של בעל-הסגולה. הנשיא כהן נשא עמו, בגישתו, במחשבתו, בסגולותיו, את בבואתה של ההמשכיות, שראשיתה נטועה במערכת משפטית שונה, אשר השירה מקצת מקליפתה והתאימה עצמה, בשינויי צורה ותוכן, אל בעיות המשפט דהאידינא. היכולת המחשבתית שלו נשאה בחובה חמצית (quintessense), אשר הצטיינה בכך שהיא איפשרה התאמת היסודות שבה לנסיבות חדשות ולשאלות מתחדשות.

הנה כי כן הביא אלינו הנשיא כהן באמתחתו, כחלק מנכסי הרוח שלו, לא רק הגות ומחשבה שנשאבו מעולם שאיננו עוד, אלא גם נשא עמו את הכושר של תירוץ קשיות באופן חד וברור כאיזמל, כדי להתאימן לבעיותינו. גבירותי ורבותי,

כל המסתכל על מהלך ההיסטוריה המודרנית, על גושי הכוחות שבתוכה ועל הרכבן, יכול להעלות פקפוק רבתי אם יש ממש, מבחינה היסטורית ופילוסופית, לאותו היאור בדבר קיומו כביכול של עימות קוטבי ומתמשך, העולה מן התיות הניטשיאניות², שלפיהן עומדת ההיסטוריה של אלפיים השנים האחרונות בסימנה של ההתמודדות בין רומי ליהודה, בין האידיאל האריסטוקרטי של רומי לבין חזון השוויון הדמוקרטי של יהודה. לטעמי יש בכך חלוקה פשטנית מדי בין הטוב והרע, הנוחה אולי למשחקי סימבוליקה בעזרתם מבקשים להבליט ניגודים, אך אשר אינה נושאת עמה אותן מינימום

1 פרופ' יי טלמון, בעידן האלימות, אפקים – עם עובד, 1974, עמ' 290.

2 פרידריך ניטשה, על הגיניאלוגיה של המוסר, מסה א, סעיף 16.

של אמת היסטורית כהווייתה, הנדרש ממי שמבקש לפחות מראית לכאורית של אובי-יקטיביות.

אך גם בלעדי ההיגררות אחר תיאורו של העימות ההיסטורי, די בהכרה במשקל היתר המוענק במחשבה היהודית לשוויון בדרך כלל ובמידה רבה לשוויון בפני המשפט ולרעיון של השוויון של בני האנוש הטמון לפי הפרשנות בפסוק "ביום ברא אלקים אדם בדמות אלקים עשה אותו"³, כדי להבין על רקע דברי הראשונים את כיוון פועלו של הנשיא כהן, ואת השורשיות של הדמוקרטיה שבתפישתו: מי שהופקד לשפוט צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו, היה ממילא אמון וספוג בהכרה כי — "לא חכירו פנים במשפט כקטון כגדול תשמעון, לא תגורו מפני איש"⁴.
גבירותי ורבותי,

פרופסור נתן רוטנשטרייך ביקש בשעתו להגדיר מהותם של ערכים, ובעשותו כן גיבש נוסחתו באומרו כי ערכים כעקרונות פעולה הם מיני תוכן המביאים אותנו להעדפת מעשה אחד על פני מעשה אחר או להעדפת מהלך פעולה אחד על פני מהלך פעולה אחר. ערכים הם, כדבריו⁵, מיני תוכן שבגינם נעשה זה שאנו שואפים אליו ראוי שנהיה שואפים אליו, כלומר: ראוי שיקום וראוי שיהיה.

דומה כי הגדרה זו אינה מתייחסת לתיאור מהותי של תוכנם של דברים אלא למעמדו של הערך ולסדר-הקדימה הנובע מהגדרתו בתור שווה. אך עולה מכאן בבירור שהמדובר במהויות ממשטות כדוגמת האמונה בחירות האדם, בשמירת חיי האדם וקדושתם, בשוויון או האמונה כפשוטה הראויות לחיקוי הולך ונשנה וכי ממילא מדובר באימוץ הדרכים המוליכות להצבתם של הערכים כמטרה. לא אחדש אם אומר, כי זו מטרה אשר אליה אין מגיעים לעולם אך ניתן להתקרב אליה או, חלילה, להתרחק ממנה. הנשיא כהן שאף להתקרבות תמידית למטרתו; הוא לא הצהיר על כך ולא נשא שאיפתו ואמונתו בראש חוצות. הביטוי לפועלו היה בתוצאה המצטברת, בנאמנותו לעיקריו, באמונתו הבלתי מעורערת באמיתותו, ביושר לבו שהיה לא רק בגדר מטרה אליה שואפים אלא בגדר התגלמות הלכה למעשה. במעין פרפרזה של דבריו של פרופסור Goodhart על השופט קרדוון⁶, בשינויים הנובעים מן העניין, ניתן לומר לגבי המנוח ז"ל, כי נמצאו בו —

"מסורת מחשבתית שהיא ביטוי להמשכיות היסטורית של הגות משפטית, תפישה בהירה של העיקרון המשפטי ויישומו להוראה המשפטית המוחשית הנמצאת בדיון והכרה מלאה של המציאות".

אלה היו מקצת מן הסימנים ומן המאפיינים של רוחו וכוחו של חברנו יצחק כהן ז"ל — שאיננו עוד. יהא זכרו ברוך.

3 בראשית, ה, א.

4 דברים, א, טו.

5 נתן רוטנשטרייך, סוגיות בחינוך, הוצאת בית הספר לחינוך, ירושלים תשכ"ד, עמ' 115.

6 A. L. Goodhart, *Five Jewish Lawyers of the Common Law*, London 1949